

Scheffel (bp Forssenius), Carl Fredrik von Breda (bp Weidman), Pehr Krafft d y (bp Lundblad), O J Södermark (bp Butsch), Bror Kronstrand (Hjalmar Danell) och Torsten Lidman (Sven Danell). Två kvinnliga konstnärer är representerade; Bertha Walerius har porträtterat bp Beckman och Wilhelmina Lagerholm bp Keijser. Bo Beskow har målat såväl bp Ljunggren som bp Rudberg. Porträttet av bp Grape är signerat Rune Ekre.

Ett tack till Skara stiftshistoriska sällskap och till de båda författarna för denna vackra och välskrivna volym.

Pontus Möller

Social dynamik hos adeln

Från överklass till medelklass. Studier i den sociala dynamiken inom Sveriges adel 1600-1900, av Ingvar Elmroth, Nordic Academic Press, Lund 2001, 350 sidor. Inbunden, illustrerad. Käll-, not- och litteraturförteckning, personregister. ISBN 91-89116-18-6.

Många släktforskare som haft anledning att närmare studera Gustaf Elgenstiernas sammanställning av den introducerade adelns genealogier har nog slagits av hur många nya ätter som tillkom under 1600- och 1700-talen. Den geografiskt och politiskt expanderande svenska statsmakten hade ett stort behov av kvalificerade administratörer men också av militärer, som inte kunde tillfredställas av den gamla adeln. Följden blev en omfattande nobilisering där ofrälse ämbetsmän och militärer vid en viss nivå (assessor och major) mer eller mindre med automatik adlades. Dessutom förekom en omfattande naturalisering av utländska ätter. För många nyadlade fortsatte den civila eller militära karriären efter nobiliseringen. De nyadlade var i hög omfattning en tjänstadel som för sin försörj-

ning var beroende av de löneinkomster som deras arbeten inom civil och militär förvaltning gav. Den gamla adeln bestod i högre grad av ätter som för sin försörjning kunde falla tillbaka på jordinnehav.

En intressant fråga är vad som händer med dessa ätter, nya som gamla, i senare generationer. Förmår man upprätthålla samma ställning som den adlade förfadern? Ingvar Elmroth undersöker hur såväl de gamla adliga ätterna som de nyadlade ätternas karriärerna under perioden 1600-1900. Elmroth studerar dels populationen av vuxna adelsmän år 1600 samt de nyadlade ätterna under ett urval av tidsperioder under undersökningssperioden samt båda dessa gruppers manliga ättlingar.

Totalt undersöks nästan 30.000 individer och det säger sig självt att det är en undersökning som tecknar en generell bild av den svenska adeln under dessa århundraden. Det är inte en undersökning som bygger på enskilda adelsmäns karriäröden utan bilden tecknas i ett större statistiskt sammanhang.

Många resultat presenteras i boken och här skall bara nämnas några. Elmroth visar t ex att de nyadlade i hög utsträckning kunde falla tillbaka på sina fäders yrkeskarriärer och jämfört med dessa var nobiliseringen inte en så stor händelse. Jämfört med farfäderna är steget dock betydligt större. I någon mån har därför den gamla föreställningen om stegen bonde-präst-adelsman fog för sig, även om de nyadlades fäder oftare hade bakgrund i förvaltningen eller krigsmakten än i kyrkan och farfädernas bakgrund oftast är okänd.

För senare generationer observerar dock Elmroth en "... generationsvis fortlöpande, yrkesmässig tillbakagång och därmed förenad social försvagning, som endast kan tolkas som nedåtriktad social rörlighet inom ståndet som helhet" (sid 66). Detta resultat gäller alltså även den gamla adelns ätter. Ett par intressanta kapital handlar om ätter som dör. Elm-

roths undersökning visar att sådana ätter "... på många olika sätt varit sämre ställda än de som kvarlevt" (sid 90).

Även om undersökningen är mycket intressant finns det anledning att reflektera över den valda metoden och hur den kan ha påverkat huvudresultatet; en successiv normalisering av adelns sociala ställning jämfört med andra samhällsgrupper. Centralt är det agnatiska ättebegreppet. Det ju detta ättebegrepp som använts i modern tid och därmed definierat vilka individer som tillhört en på Riddarhuset introducerad ätt. Det har därmed också gett upphov till adelsgenealogier som t ex Elgenstiernas. Elmroth använder sedan huvudsakligen Elgenstiernas genealogier som data för sin undersökning. Föreställningen i samhället, under den period som undersöks, om att en adlig ätt är agnatisk definierad har därmed gjort data för undersökningen tillgängliga och också fått styra undersökningens inriktning. Det är inte oproblemiskt eftersom Elmroths övergripande syfte är att studera adeln som stånd i vissa perspektiv, inte adliga ätter. En konsekvens av den valda metoden blir därför att döttrarnas roll i studien är i stort sett försumbar. Man ska notera att enskilda individer sällan nämns av Elmroth med undantag för när ett generellt resultat skall exemplifieras. Kvinnor nämns huvudsakligen dock bara i dessa sammanhang i egenskap av att vara hustrur. Eftersom huvudresultatet är ätternas sociala förfall och utdöende kan man fråga sig om resultatet hade blivit det samma om döttrarnas roll hade belysts. Min misstanke är att huvudresultatet då inte hade blivit lika tydligt. Skälet är att med ett på meriter grundad nyadelskap kommer den nyadlades manliga ättlingar ganska självklart få svårt att i genomsnitt uppnå förfaderns karriärtopp. De kvinnliga ättlingarnas karriärer skedde dock främst genom äktenskap där naturligtvis respektive faders ställ-

ning var avgörande. Det skulle, även om det inte alls är självklart, kunna leda till en långsammare och inte fullt lika tydlig process av social nedgång. Mot detta talar naturligtvis att döttrarnas makar naturligtvis i genomsnitt får lika svårt att upprepa sina förfäders karriärtoppar som sina hustrurs bröder. Det finns säkert också döttrar som gifter sig utanför de på Riddarhuset introducerade ätterna, vilket kanske kan anses förstärka den sociala nedgångsprocessen. Om detta vet man dock ingenting eftersom frågan inte alls diskuteras av Elmroth.

Elmroths bok bygger alltså på ett omfattande statistiskt material. Det är en av dess stora förjänster eftersom resultaten då inte bygger på anekdotisk evidens. Materialet presenteras dock nästa uteslutande genom korstabuleringar. Det är lite synd eftersom det idag finns välutvecklade statistiska metoder, använda bl.a. av sociologer och nationalekonomer, som skulle ge en presentation av resultaten som är mer kompakt och välunderbyggd. Sådana metoder hade också kunnat möjliggöra en mer systematisk prövning av olika hypoteser kring ättlingarnas karriärer. Man hade då kunnat ställa frågor av följande typ: Hur stor är sannolikheten att en nyadlads son hade uppnått samma ställning som sin far, givet att man kontrollerar för skillnader i t ex verksamhetsgren, förfädernas ställning och verksamhetsgrenar, när ätten adlades, födelseår etc etc?

Detta till trots är Elmroths studie mycket intressant att läsa. Den släktforskare som vill fördjupa sina bakgrundskunskaper i svensk historia och få perspektiv på sin släktforskning (oavsett om man har adliga anor eller inte) har i *Från överklass till medelklass* en intressant bok som sätter svensk adels sociala ställning i ett bredare perspektiv. Medan Sten Carlsson klassiska studie (*Svensk ståndscirkulation 1680-1950*, J. A. Lindblads Förlag, Uppsala 1950) fokuserade på posi-

tiva sociala karriärer står den motsatta normaliseringsprocessen i fokus hos Elmroth. Det känns betryggande att ekonomiska, sociala och politiska eliter successivt byts ut så att det bland nutida ättlingarna till 1600-talets bondplågar återfinns inte så få vanliga arbetare.

Michael Lundholm

Officerare och regementen

Sveriges regementschefer 1700 2000. Chefsbiografier och förbandsöversikter. Av Rune Kjellander. Probus Förlag, Stockholm (tr. Västervik) 2003, 362 s, ill, inb. ISBN 91-87184-74-5. Pris 389 kr.

Detta är ett person- och regementshistoriskt verk med nära 2000 regementschefsbiografier och ca 250 regementsöversikter. Verket är ett resultat av samarbetet mellan bröderna, förläggaren Bo Kjellander och personhistorikern Rune Kjellander. Rune kom upp med idén men det krävde åtskillig övertalning för att få förläggaren med på noterna. "Går en sådan bok att sälja?", undrade han. Allt eftersom arbetet fortgick blev han alltmer tänd på uppgiften och bidrog bl a med en utomordentligt skicklig layout. Det har blivit en mycket vacker bok, som pryder sin plats på salongsbordet. Mina gäster har utan undantag plockat upp boken och studerat den med intresse. Rune har inte sparat någon möda när det gällt att forska fram alla uppgifter till detta synnerligen omfattande och värdefulla verk och till och med lyckats med bedriften att få fram porträtt av så gott som alla regementscheferna. Av kungabastarden Carl von Hessenstein återges ett barnporträtt men varför inte? Man tager vad man haver.

De personhistoriska uppgifterna är i stor utsträckning hämtade ur regementshistoriska verk, Karlbergskursernas sk kursböcker och dylikt samt ur allmän

genealogisk och biografisk uppslagslitteratur. Flitigt citeras levernesbeskrivningarna i Elgenstiemas ättartavlor. Det slår en plötsligt vilken "rolig bok" detta är. Men tvärtemot vad många tror är inte Elgenstierna författaren. Han har övertagit stoffet från Anreps ättartavlor, som tillkom så att Anrep satt och skrev av Riddarhusets stamtavlor. "Författaren" är alltså anonym men resultatet är särdeles underhållande.

De genealogiska uppgifterna hos Elgenstierna är inte alltid pålitliga. När det gäller ätten *von Knorring* är han helt vilseförd beroende på förfalskningar utförda i början av 1700 talet av en släktmedlem, som var lagman. De falska uppgifterna vann länge tilltro, ty ingen kunde föreställa sig att en lagman skulle vara en medveten bov och bedragare, men så var tyvärr fallet. I min bok "Ätterna Knorring" (Jyväskylä 2000) har felen rättats till. Översten Henrik Johan v K (* 1683 i Ingermanland) var inte son till översten Frans K och Anna Catharina Cronman utan till kaptenen Frans Henrik v K och dennes kusin Margareta Elisabet v K, som i sin tur var dotter till överstelöjtnanten och lantmarskalken i Ingermanland Frans v K (en brorson till den likabenenämnde översten) och Anna Cronman. Tillkrånglat så det förslår det tog mig 50 år att restlöst reda ut problemen.

Ett annat område, där jag tror mig besitta viss specialkompetens rör släkterna *Möller*. Trevligt att Rune fått med översten Samuel August Möller, tf chef för Västerbottens fältjägerreg 1837 41. Hans tilltalsnamn var dock August, inte Samuel. Han var född 1783 22/4 i Kustö kapell i Pikis församling, Åbo län, och dog 1840 25/2 i Piteå gamla stad (inte 15/2, som felaktigt uppges i såväl *Sukukirja* som *Uusi Sukukirja*). Han var son till dåvarande kapellänen i Kustö, men från 1800 kyrkoherden i Lemo, Salomon Möller och Helena Agatha Andersdotter Lilius. Gift 1818 i ett barnlöst